

„VALAMI RÉGI, VALAMI KÖLCSÖN, VALAMI KÉK, VALAMI ÚJ...” – GONDOLATOK A RESZTORATÍV IGAZSÁGSZOLGÁLTATÁS HAZAI SZABÁLYOZÁSÁRÓL AZ EURÓPAI UNIÓS ELVÁRÁSOK TÜKRÉBEN *

Kanyuk Petra Ágnes¹

Az 1960-70-es években az áldozati mozgalmak fellépésével világszerte előtérbe kerültek a sértetti jogok, amely folytán a '80-as években a nemzetközi és európai normákban is helyet kapott a sértett szerepének, illetve a kárjövátétel gondolatának hangsúlyosabb megjelenése. Magyarországon a büntetőügyekben alkalmazandó közvetítésről az 1990-es évektől kezdve heves viták zajlottak. Az ellenzők érvei szerint ugyanis annak szellemisége meglehetősen távol áll a legalitás elvén, az állami büntetőigény érvényesítésén alapuló kontinentális jogrendszerünkétől, sőt, a jogalkalmazók, illetve a magyar lakosság lelkiületétől is – különösen, hogy a felek közötti egyetértés csökkentheti vagy kiválthatja az egyébként irányadó szankciót – de még mediáció mellett érvelő szakemberek körében is vitatott volt, hogy annak a büntetőeljárásán belül, vagy azon kívül kellene-e működnie.²

A tevékeny megbánás és a közvetítői eljárás alapjainak letétele

A megbánásnak és a jóvátételnek a büntetőeljárásba való implementálásához a végső lökést az Európai Unió Tanácsának „*A büntetőeljárásban a sértett jogállásáról*” címet viselő, 2001/220/IB számú kerethatározata adta, amely sértetti jogként fogalmazta meg a büntetőjogi mediációhoz való jogot a büntetőeljárás során. A kerethatározat előírta a tagállamok számára, hogy – a nemzeti jogalkotó szerint alkalmas bűncselekményi körben – a büntetőügyekben való közvetítést segítsék elő, valamint biztosítaniuk kell azt is, hogy a sértett és az elkövető között az ilyen közvetítés útján elért megállapodást a büntetőeljárásban figyelembe lehessen venni.³ Mindez, a jogintézmény

* DOI 10.21867/KjK/2019.2.5.

¹ *Kanyuk Petra Ágnes*, joghallgató, DE ÁJK

A tanulmány az Innovációs és Technológiai Minisztérium által az Új Nemzeti Kiválóság Program keretében meghirdetett ÚNKP-19-3 kódszámú, Felsőoktatási Doktori Hallgatói Ösztöndíj szakmai támogatásával készült.

² Barabás A. Tünde (2017): A megbánás helye és szerepe a magyar büntetési rendszerben – Mediáció Magyarországon. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex: régi és újabb vitakérdések*. Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 74.

³ A Tanács kerethatározata (2001. március 15.) a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról. 10. cikk (1)–(2). [HL L 82., 2001.3.22.], 3.

újjászületése és felerősödése korszakának nyitányát képezve, valódi paradigmaváltást jelentett⁴ a resztoratív igazságszolgáltatásnak a büntetőjog fejlődéstörténetében fokozatosan csökkenő jelenléte tekintetében. Ahogyan az érzékletes metaforát a vonatkozó szakirodalom is felhívja,⁵ a resztoratív igazságszolgáltatás egyszerre „*valami régi, valami kölcsön, valami kék, valami új*” is a büntetőjog területén⁶ – amely állítás a folytonos megújulásában állandó, anyagi és eljárási szabályokat is magába foglaló területnek ma is sajátja, amit a magyar szabályozástörténet is magán visel. Az Európai Unió fellépésére koncentrálva megjegyezzük, hogy a felhívott kerethatározatot felváltva 2015. november 16. napjától az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve került alkalmazásra,⁷ amely rendelkezései közül többek közt az „*áldozat*”-fogalma⁸ átkerült a hatályos Be.-be, megjegyezve ugyanakkor, hogy a korábbi sértett-fogalom már a bírói értelmezés mellett is idejé múlt volt, és az EU aktusa nélkül is átgondolásra szorult volna.

Az Európai Unió jogának való megfelelés jegyében a korábbi Be. módosítását szabályozó 2006. évi LI. törvény 2007. január 1. napjától kezdődő hatállyal vezette be a közvetítői eljárást⁹ vagy más néven a mediációt a büntetőügyekben (megjegyezzük, hogy természetesen mediációra nemcsak büntetőügyekben kerülhet sor Magyarországon; családügyi és más polgári peres eljárásokban már korábban lehetővé vált a mediáció alkalmazása). A közvetítői eljárás fogalmát a Bkt.¹⁰ 2. §-ának (1) bekezdése határozza meg. Eszerint a közvetítői eljárás a bűncselekmény elkövetésével kiváltott konfliktust kezelő eljárás, amelynek célja, hogy a büntetőeljárást lefolytató bíróságtól, illetőleg ügyészségtől független, harmadik személy (közvetítő) bevonásával – a sértett és a terhelt közötti konfliktus rendezésének megoldását tartalmazó, a bűncselekmény következményeinek jóvátételét és a terhelt jövőbeni jogkövető magatartását elősegítő – írásbeli megállapodás jöjjön létre. A közvetítői eljárás tehát az úgynevezett resztoratív, helyreállító igazságszolgáltatás egyik eszköze,

⁴ Meier, Bernd-Dieter (1998): Restorative Justice – a New Paradigm in Criminal Law. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 6., No. 2., pp. 125.

⁵ Görgényi Ilona (2017): A resztoratív igazságszolgáltatás. In: Farkas Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 137.

⁶ Morris, Allison – Gelsthorpe, Loraine (2000): Something old, something borrowed, something blue, but something new? A comment on the prospects for restorative justice under the Crime and Disorder Act 1998. In: *Criminal Law Review, January*, pp. 18.

⁷ Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. [HL L 315., 2012.11.14.], 57-73.

⁸ Kiss Anna (2016): A sértett/áldozat szerepe az új büntetőeljárás kódex tervezetében. *Jogszvilág*, 2016. augusztus 2., <https://jogszvilag.hu/szakma/a-sertettaldozat-szerepe-az-uj-buntetoeljarasi-kodex-tervezeteben/> (Letöltés ideje: 2019. október 6.)

⁹ A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (korábbi Be.) 221/A. §.

¹⁰ A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bkt.)

amely a bűncselekményt, mint sajátos konfliktust kívánja kezelni. Ennek a koncepciónak az alapvető célját a bűncselekmény elkövetését megelőző eredeti állapot visszaállítása képezi. A helyreállító igazságszolgáltatás centrumában emellett a bírói útról történő elterelés, valamint a konfliktus kommunikációval való kezelésének a gondolata áll.¹¹

Kettős természetű jogintézményként¹² alkalmazásának megteremtése érdekében a korábbi Btk. rendelkezései közé pedig új büntethetőséget megszüntető okként bekerült a tevékeny megbánás jogintézménye,¹³ amelynek alkalmazása a mediáció feltételét képezte.¹⁴ A közvetítéssel kapcsolatban az eljárási és anyagi jogi törvénykönyvekben végbement módosítások mellett feltétlenül megemlítendő a Bkt. is, amely az alapelveket, a résztvevő személyek körét, a közvetítő jogállását, összeférhetetlenségét és magát az eljárás menetét szabályozza (közvetítőként a fővárosi és megyei kormányhivatalok igazságügyi szolgálatainak e feladatra kiképzett pártfogó felügyelői, valamint speciális képzést követően, közvetítői névjegyzékbe vezetve ügyvédek járhatnak el). A törvény általános indokolása szerint „...a magyar büntetőeljárásban eddig megoldatlan problémát jelentett, hogy a sértett személy helyzetét figyelembe vevő rendelkezések a gyakorlatban nem vezettek a terheltek által nyújtott jóvátétel elterjedéséhez. A resztoratív, azaz kárhelyreállító igazságszolgáltatásban az érintettek bevonásával oldják meg a bűncselekménnyel okozott kár jóvátételét, amelynek egyik legelterjedtebb eszköze a tettes és a sértett egyezsége.”¹⁵

A hatályos szabályozás változásai – úton a bővülő alkalmazás felé

A szabályozás az elmúlt bő tíz évben a rugalmasság jegyében változott, a jogalkotó egyre tágabb körben kívánta segíteni a fejlődő lehetőség kibontakozását.¹⁶ A jelenleg hatályos Btk.¹⁷ alapján a tevékeny megbánás alkalmazhatósági köre kiszélesedett, azonban jelenleg is csak a meghatározott, kisebb, illetve közepes tárgyi súlyú bűncselekmények tartoznak közéjük. A törvény hat bűncselekményi csoportot emel ki: az élet, testi épség és az egészség elleni, az emberi szabadság elleni, az emberi méltóság és egyes

¹¹ Belovics Ervin – Tóth Mihály (2019): *Büntető eljárásjog – Az új büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény) tankönyve, 2019. májusi kiadás.* Budapest: HVG-ORAC. 279.

¹² Polt Péter (2013) (szerk.): *Új Btk. kommentár 1. kötet.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Tankönyv Kiadó. 213.

¹³ A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (korábbi Btk.) 36. §.

¹⁴ Görgényi Ilona (2006): *Kárvátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben.* Budapest: HVG-ORAC. 72.

¹⁵ Bodor Tibor – Csák Zsolt – Máziné Szepesi Erzsébet et al. (2012): *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez.* CompLex Jogtár, Wolters Kluwer, elektronikus dokumentum.

¹⁶ Barabás (2017): *i. m.* 77.

¹⁷ A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)

alapvető jogok elleni, a közlekedési, a vagyon elleni, illetve a szellemi tulajdonjog elleni bűncselekményeket. A bűncselekmény súlya is meghatározott, hiszen csak vétség vagy háromévi szabadságvesztésnél nem súlyosabban büntetendő bűntett esetén ajánl fel büntetlenséget a törvény a 29. § (1) bekezdésében, az ötévi szabadságvesztésnél nem súlyosabb megnevezett bűncselekmények esetén pedig a büntetés korlátlan enyhítését teszi lehetővé a 29. § (2) bekezdésében foglaltak szerint. A fiatalkorúak esetében egységesen az ötéves büntetési tételkeret a lehetséges felső határ. Lényeges, hogy a közvetítői eljárásnak nem akadályja, ha a felsorolt bűncselekmény mellett halmazatban egyébként a hivatkozott listában nem szereplő bűncselekmény is megvalósul, amennyiben közöttük az előbbi a meghatározó. Ilyen eset lehet például, ha a terhelt a vagyon elleni bűncselekménnyel halmazatban okirattal kapcsolatos bűncselekményt is megvalósított.¹⁸

A Btk. rögzíti azokat az anyagi természetű okokat is (mint például a bünszervezetben történő elkövetés), amikor a tevékeny megbánásnak nincs helye. Amennyiben az elkövető a büntetőjogi mediáció során létrejött megállapodás alapján kártérítést ad a sértettnek, avagy egyéb jóvátételt teljesít, azt az anyagi jog tevékeny megbánásként kezeli, amelynek következménye – a fentebb említetteknek megfelelően, a bűncselekmény büntetési tételétől függően – az eljárás megszüntetése vagy a büntetés korlátlan enyhítése. A bűncselekmény következményeinek jóvátétele a bocsánatkéréstől az okozott kár teljes vagy részleges megtérítéséig terjedhet, illetve számtalan formája lehet, és ha a megállapodás természete nem zárja ki, akkor közömbös, hogy a jóvátételt ténylegesen ki teljesíti.¹⁹ A lényeg, hogy a bűncselekménnyel okozott sérelem jóvátételére a sértett által elfogadott módon és mértékben kerüljön sor, azaz – a sértett akaratából – például a kártérítési összeg az elkövetési értéktől eltérhet, annál alacsonyabb és magasabb is lehet.²⁰

A korábbi Be.-ben foglaltak alapján²¹ a közvetítői eljárás a büntetőeljárással párhuzamosan folyó anyagi és eljárásjogi eljárás volt, kifejezetten összeforva a tevékeny megbánás érvényesülésével.²² Amennyiben a törvényi feltételek fennálltak, az ügyész legfeljebb hat hónapra felfüggeszthette az eljárást a kiegyezés lebonyolítása céljából. Amennyiben azonban valamilyen okból a közvetítés lefolytathatóságának kérdése csak később, a bírói szakban merül fel, akkor ezen eljárási szakaszban is lehetséges volt a közvetítés. Mód volt arra is, hogy az elkövető által a már a közvetítői eljárást megelőzően teljesített és a

¹⁸ Csemáné Váradi Erika – Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévay Miklós – Sántha Ferenc (2017): *Magyar büntetőjog – általános rész*. Budapest: Wolters Kluwer. 223.

¹⁹ Belovics – Tóth (2017): *i. m.* 281.

²⁰ 3. BK vélemény a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről.

²¹ Korábbi Be. 221/A. §.

²² Bodor – Csák – Máziné Szepesi et al. (2012): *i. m.*

sértett által elfogadott jóvátételt utólagosan – közvetítői eljárás keretében – megállapodásba lehessen foglalni. A jelenleg hatályos Be.²³ egyrészt az eddigi bűncselekménycsoportok mellett más, illetve azoknál súlyosabb bűncselekmények esetében is megengedi a közvetítői eljárás lefolytatását.²⁴ Másrészt az eljárás alkalmazhatósága a jövőben elválik a tevékeny megbánás anyagi jogi feltételeitől, a mediáció tehát már nemcsak a tevékeny megbánás anyagi jogi büntethetőséget megszüntető vagy más kedvezményt engedő okkal összefüggésben alkalmazható, hanem attól függetlenül is mindaddig, amíg a közvetítői eljárás céljai elérhetők. A különös feltételek²⁵ – mint többek között a mindkét oldalon fennálló önkéntes alap – és az eljárás menete alapvetően nem változtak. Mindezen lazítás a vonatkozó szakirodalmi álláspont által régóta óhajtott irányba halad, amely folytán a közvetítés kérdésében elsősorban a sértett, illetve az elkövető szándéka válhat meghatározóvá a jövőben.²⁶

Noha az alkalmazás területe bővült, a közvetítői eljárásra utalt ügyek bűncselekményi összetétele nem változott jelentősen az évek folyamán. Az ügyek csaknem felét vagyon elleni bűncselekmények (nagyobb számban lopás, rongálás, csalás és sikkasztás), a harmadát a közlekedési bűncselekmények (elsősorban a közúti baleset gondatlan okozása), az ötödét pedig személy elleni cselekmények (elsősorban testi sértés és zaklatás) teszik ki. Ehhez képest Franciaországban a személy elleni bűncselekmények alkotják a közvetítői eljárásra utalt ügyek mintegy 50 százalékát, de jelentősek a családon belüli, illetve a szomszédjogi konfliktusok is.²⁷ Az országon belüli ügymegosztás egyenetlensége arra utal, hogy a fővárosban jellemzően jobb esélyei vannak az ügyek egyezségi eljárásra utalásának. Sajnálatosan ritkán – az összes ügy 10-11 százalékában – alkalmazzák e megoldást a fiatalok elkövetők ügyeiben, ahol pedig az eredmények szerint különösen hatékonyak mutatkozik.²⁸

Az összességében pozitívnak értékelt gyakorlatnak köszönhetően jól látható a törvényhozói szándék a közvetítés alkalmazásának bővítésére a büntetőeljáráson kívül is, az elmúlt években ugyanis az a szabálysértési eljárás²⁹

²³ A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.)

²⁴ Be. 412-415. §.

²⁵ Kiss Anna (2018): A közvetítői eljárás szabályai az új Be.-ben. *Jogászvilág*, 2018. április 10., <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-kozvetitoi-eljaras-szabalyai-az-uj-be-ben/> (Letöltés ideje: 2019. október 6.)

²⁶ Barabás (2017): *i. m.* 82.

²⁷ Pápai–Tarr Ágnes (2007): Büntetőjogi mediáció francia módra. In: Farkas Ákos – Nagy Anita – Róth Erika et al. (szerk.): *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor Professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére*. Miskolc: Bíbor Kiadó, 401.

²⁸ Barabás (2017): *i. m.* 79.

²⁹ A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs.tv.) 67/A-D. címekben.

és a büntetés-végrehajtás³⁰ során is alkalmazhatóvá vált.³¹ Mindezzel új területeken bővítve a resztoratív igazságszolgáltatás lehetőségeit, egyben új árnyalatokkal gazdagítva a címünkben is megjelenő képzeletbeli menyasszonyi arzenált.

Források jegyzéke:

- 3. BK vélemény a 2012. évi C. törvény és az 1998. évi XIX. törvény közvetítői eljárásra vonatkozó egyes rendelkezései értelmezéséről.
- A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.tv.)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 1978. évi IV. törvény (korábbi Btk.)
- A Büntető Törvénykönyvről szóló 2012. évi C. törvény (Btk.)
- A büntetőeljárásról szóló 2017. évi XC. törvény (Be.)
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény (korábbi Be.)
- A büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvény módosítását szabályozó 2006. évi LI. törvény.
- A büntetőügyekben alkalmazható közvetítői tevékenységről szóló 2006. évi CXXIII. törvény (Bkt.)
- A szabálysértésekről, a szabálysértési eljárásról és a szabálysértési nyilvántartási rendszerről szóló 2012. évi II. törvény (Szabs.tv.)
- A Tanács kerethatározata (2001. március 15.) a büntetőeljárásban a sértett jogállásáról, HL L 82., 2001.3.22., 1-4. old.
- Az Európai Parlament és a Tanács 2012/29/EU irányelve (2012. október 25.) a bűncselekmények áldozatainak jogaira, támogatására és védelmére vonatkozó minimumszabályok megállapításáról és a 2001/220/IB tanácsi kerethatározat felváltásáról. HL L 315., 2012.11.14., 57-73. old.
- Barabás A. Tünde (2011): *A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*. Kriminológiai Kutatások 48., 98–114. old
- Barabás A. Tünde (2017): A megbánás helye és szerepe a magyar büntetési rendszerben – Mediáció Magyarországon. In: Hollán Miklós – Barabás A. Tünde (szerk.): *A negyedik magyar büntetőkódex: régi és*

³⁰ A büntetések, az intézkedések, egyes kényszerintézkedések és a szabálysértési elzárás végrehajtásáról szóló 2013. évi CCXL. törvény (Bv.tv.) 171. § (1) bekezdése alapján, az elítéltek közti fegyelemsértés miatt indult eljárás tekintetében.

³¹ Barabás A. Tünde (2011): *A mediáció lehetőségei a büntetés-végrehajtásban*. Kriminológiai Kutatások, 48., 98–114.

- újabb vitakérdések.* Budapest: MTA Társadalomtudományi Kutatóközpont, 73–86. old.
- Belovics Ervin – Tóth Mihály (2019): *Büntető eljárásjog – Az új büntetőeljárás törvény (2017. évi XC. törvény) tankönyve, 2019. májusi kiadás.* Budapest: HVG-ORAC.
 - Bodor Tibor – Csák Zsolt – Máziné Szepesi Erzsébet et al. (2012): *Nagykommentár a büntetőeljárásról szóló 1998. évi XIX. törvényhez.* CompLex Jogtár, Wolters Kluwer, elektronikus dokumentum.
 - Csemáné Várad Erika – Görgényi Ilona – Gula József – Horváth Tibor – Jacsó Judit – Lévy Miklós – Sántha Ferenc (2017): *Magyar büntetőjog – általános rész.* Budapest: Wolters Kluwer.
 - Görgényi Ilona (2006): *Kárjövátétel a büntetőjogban, mediáció a büntetőügyekben.* Budapest: HVG-ORAC.
 - Görgényi Ilona (2017): A resztoratív igazságszolgáltatás. In: Farkas Ákos (szerk.): *Fejezetek az európai büntetőjogból.* Miskolc: Bíbor Kiadó, 137–150. old.
 - Kiss Anna (2016): A sértett/áldozat szerepe az új büntetőeljárás kódex tervezetében. *Jogászvilág*, 2016. augusztus 2., <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-sertettaldozat-szerepe-az-uj-buntetoeljarasi-kodex-tervezeteben/> (Letöltés ideje: 2019. október 6.)
 - Kiss Anna (2018): A közvetítői eljárás szabályai az új Be.-ben. *Jogászvilág*, 2018. április 10., <https://jogaszvilag.hu/szakma/a-kozvetitoi-eljaras-szabalyai-az-uj-be-ben/> (Letöltés ideje: 2019. október 6.)
 - Meier, Bernd-Dieter (1998): Restorative Justice – a New Paradigm in Criminal Law. In: *European Journal of Crime, Criminal Law and Criminal Justice*, Vol. 6, No. 2, pp. 125–139.
 - Morris, Allison – Gelsthorpe, Loraine (2000): Something old, something borrowed, something blue, but something new? A comment on the prospects for restorative justice under the Crime and Disorder Act 1998. In: *Criminal Law Review, January*, pp. 18–30.
 - Pápai–Tarr Ágnes (2007): Büntetőjogi mediáció francia módra. In: Farkas Ákos – Nagy Anita – Róth Erika et al. (szerk.): *Tanulmányok Dr. Dr. h.c. Horváth Tibor Professor emeritus 80. születésnapja tiszteletére.* Miskolc: Bíbor Kiadó, 381–409. old.
 - Polt Péter (2013) (szerk.): *Új Btk. kommentár 1. kötet.* Budapest: Nemzeti Közszolgálati Tankönyv Kiadó.